

QORAQALPOQ XALQ QO'SHIQLARINING TARIXI VA RIVOJLANISHI

Pirniyazova Sarbinaz

O'zbekiston davlat konservatoriyasi Nukus filiali 2-kurs talabasi

Ismetullaeva Feruza

O'zbekiston davlat konservatoriyasi Sirtqi ta'lim 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Qoraqalpoq xalq qo'shiqlarining kelib chiqishi, uning tarixiy taraqqiyoti, xalq orasida tarqalgan muhim qo'shiqlar va ular orqali ifodalangan milliy an'analar o'rganiladi. Qoraqalpoq xalq musiqasi ko'plab tarixiy voqealar, ijtimoiy o'zgarishlar va madaniy meroslarning aksini namoyon qiladi. Maqolada tarixiy rivojlanish jarayoni davomida xalq qo'shiqlarida kuzatilgan asosiy o'zgarishlar va ularning zamonaviy musiqadagi o'rni haqida misollar keltiriladi.

Kalit so'zlar: Qoraqalpoq xalq musiqasi, xalq qo'shiqlari, tarix, an'analar, rivojlanish, madaniy meros

Qoraqalpoq xalq musiqasi – xalqning boy madaniy va ma'naviy merosi bo'lib, uning asrlar davomida shakllangan noyob turidir. Ushbu qo'shiqlar asosan xalqning kundalik hayotida, urf-odatlarida, marosimlarda va ijtimoiy hayotida muhim rol o'ynaydi. Qoraqalpoq xalq musiqasi nafaqat qo'shiqlar orqali, balki dostonlar, maqomlar va xalq kuylarida ham o'z aksini topgan.

Qoraqalpoq xalq qo'shiqlari asrlar davomida xalqning kundalik hayoti, tabiiy va tarixiy sharoitlariga mos ravishda shakllangan. Ilgari xalq musiqasi asosan og'zaki ijroda saqlanib kelgan bo'lsa, zamonaviy davrda yozma va audio yozuvlar orqali saqlanmoqda. Qoraqalpoq xalq musiqasi ko'plab tarixiy voqealar, urush va tinchlik davrlari, qahramonlar haqidagi afsonalar, xalqning hayoti va sevgisi kabi mavzularni o'zida mujassam etadi.

Alamuynoq dutor — Qoraqalpoq xalq asboblarning biri. Bu dutor tipi qoraqalpoq xalqining turmush-tiriklik munosabatlariga va urf-odatlariga mos ravishda yasalgan bo'lib, odatda, o'ziga xos bezaklar va naqshlar bilan bezatiladi.

Alamuynoq dutorning o'ziga xos jihati uning “alamuynoq” degan nomida, ya'ni yuqori qismida alohida o'ymakor naqshlar bilan bezatilganligidadir. Bu dutorning ovozi yumshoq, ammo chuqur, va u xalq qo'shiqlarini ifodalash uchun juda mos keladi. Qadimdan bu asbob oila tadbirlari, bayramlar va marosimlarda ijro etib kelinadi. Odatda, alamuynoq dutorda she'r va dostonlar ham kuylanadi, bu esa xalqning tarixini va madaniyatini saqlab qolishga yordam beradi.

Qoraqalpoq xalqining boy musiqa merosida alohida o'rin tutadigan alamuynoq dutor, nafaqat uning ovozlari, balki uni ijro etish san'ati bilan ham yuksak ehtiromga

sazovor. Ushbu dutor turi, Japaq Shamuratov kabi taniqli dutorchilar tomonidan yuksak darajada ijro etilib, xalq orasida mashhur bo'lgan. Japaq Shamuratov alamoynaq dutorning kuchli ovoz va nafis ohanglarini mahorat bilan yetkazgan ijodkorlardan biri bo'lib, uning ijrosi xalqning qalbiga yanada yaqinroq bo'lishiga xizmat qilgan. Uning ijodi qoraqalpoq xalqining boy musiqa an'analari va madaniyatini saqlab qolish va rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Shamuratov dutor chalish san'atini yangi darajaga olib chiqqan ustozlardan bo'lib, ko'plab milliy kuylarni o'ziga xos tarzda ijro etgan. U nafaqat xalq qo'shiqlari va kuylari orqali xalqning tarixini va madaniyatini ifodalagan, balki dutor chalish usullarini boyitib, yangi avlod dutorchilariga ilhom bergan. U ijro etgan kuylar xalq orasida mashhur bo'lib, ko'plab dutorchilar uni namuna sifatida ko'rib o'rganishadi. Uning ijodiy merosi va uslubi qoraqalpoq musiqa merosining ajralmas qismiga aylangan.

Shuningdek, marosimlarni ham oziga hos qoshiqlari bor. Masalan, qoraqalpoq xalqida "Bet ashar" — to'y marosimlarida yangi kelinni jamoatchilikka tanishtirish marosimi. Bu an'ana davomida kelin ilk marta oila a'zolariga va boshqa mehmonlarga namoyish qilinadi.

Marosim odatda kuy-qo'shiq va she'rlar bilan boshlanadi. Biror katta yoshli ayol yoki yaqin qarindosh ayol kelinni olib chiqib, unga bet ashar kuylab, yuzini ochadi. Ushbu marosimda kelinning yangi oilaga kelgani va unga hurmat-ehtiromlar ko'rsatishlari ramzi sifatida beti (yuz) ochiladi. Shundan so'ng mehmonlar kelin uchun sovg'alarni beradi va unga yaxshi tilaklar bildiradi.

Bet ashar marosimi kelinning yangi oilaga moslashuvi va ularning bir qismi sifatida qabul qilinishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Qoraqalpoq xalq musiqasi nafaqat san'atkorlar, balki xalqning urf-odatlarini va diniy qadriyatlarini ham o'z ichiga oladi. Ramazon oyida esa bu qadriyatlar ayniqsa yuksak ifodasini topadi. Ushbu muborak oy davomida xalqimiz tomonidan ijro etiladigan "Yaramazan" qo'shig'i bunga yorqin misoldir. Qadimdan yosh bolalar va o'smirlar "Yaramazan"ni aytib, oilalarga Ramazon oyining fazilatlarini eslatib kelganlar.

Zamonaviy davrda Qoraqalpoq xalq qo'shiqlari texnologiya va zamonaviy musiqa uslublarning ta'sirida o'zgarishlarga uchramoqda. Ko'plab yosh musiqachilar xalq musiqasini zamonaviy asboblarda ijro etib, uni yangi avlodga yetkazishga harakat qilmoqda. Masalan, hozirgi kunda turli xil xalqaro festivallarda Qoraqalpoq musiqasi keng namoyish qilinmoqda.

Qoraqalpoq xalq qo'shiqlari xalqning boy madaniy merosi va tarixiy xotirasini aks ettiradi. Ushbu qo'shiqlar orqali Qoraqalpoq xalqi o'zining madaniy va milliy qadriyatlarini saqlab qolmoqda. Xalq musiqasining zamonaviy rivoji esa ushbu qadriyatlarni kelajak avlodlarga yetkazishda muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qoraqalpaq xalqi musiqa san'ati va asboblari:

- Abdullayev, A. (2015). Qoraqalpoq xalq musiqa asboblari va ularning tarixi.

Nukus: Qoraqalpoq davlat nashriyoti.

2. Qoraqalpaq folklori:

- Murodov, A. (2018). Qoraqalpoq xalq folklori: urf-odatlar va an'analar.

Toshkent: O'zbekiston fanlar akademiyasi.

3. Musiqa va san'at:

- Khamraev, I. (2021). Qoraqalpoq musiqasi va zamonaviy ijrochilik. Nukus:

Qoraqalpoq milliy universiteti nashriyoti.

4. Xalq musiqasi va madaniyati:

- Asqarov, R. (2019). O'zbek va Qoraqalpoq xalq musiqasi. Tashkent: San'at nashriyoti.